

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д.
УШИНСЬКОГО»**

Кафедра музично-інструментальної підготовки

ДОБРУХА В.О.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА (ЗА НАПРЯМОМ)»**

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю

025 Музичне мистецтво

ОПП «Музичне мистецтво»

Одеса – 2024

Затверджено рішенням Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 16 від 30.05.2024 р.)

Укладач:

Добруха В.О., викладач-стажист кафедри музично-інструментальної підготовки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Рецензенти:

Демидова В. Г., кандидат педагогічних наук, професор кафедри спеціального фортепіано Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової, Народна артистка України.

Грінченко А. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музично-інструментальної підготовки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Методичні рекомендації до організації самостійної роботи з навчальної дисципліни: «Виконавська підготовка(за напрямом)» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 025 Музичне мистецтво : методичні рекомендації. Одеса : Університет Ушинського, 2024. 32 с.

Методичні рекомендації до організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Виконавська підготовка(за напрямом)» містять зміст і завдання самостійної роботи, самоперевірки, до іспиту, теми індивідуальних навчально-творчих завдань. Рекомендовано для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1 року навчання за спеціальністю 025 Музичне мистецтво з метою закріплення, поглиблення й узагальнення знань, одержаних під час навчання.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Пояснювальна записка	5
2. Самостійна робота здобувачів вищої освіти.....	10
2.1. Тематичний план для самостійного опрацювання	10
2.2. Методичні рекомендації до організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти	12
3. Індивідуальне навчально-творче завдання	21
3.1. Алгоритм створення анотації на музичний твір.....	22
4. Поетапність самостійного опанування фортепіанними творами.....	23
5. Форми та методи самостійної роботи здобувачів вищої освіти.....	28
Рекомендовані джерела інформації.....	31

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Виконавська підготовка (за напрямом)» є важливим, обов'язковим освітнім компонентом професійної (фахової) підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. Вона спрямована на формування професійних компетентностей: практичного засвоєння та виконання різностильових та різножанрових музичних творів; володіння методичними прийомами при створенні виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій. Навчальна дисципліна «Виконавська підготовка(за напрямом)» забезпечує процес музично-педагогічної освіти бакалаврів, формує їх фаховий розвиток, який є необхідним для майбутньої успішної самореалізації. Специфіка практичних занять з музично-інструментальної підготовки допомагає розвинути і вдосконалити виконавські здібності особистості, оволодіти прийомами гри на музичному інструменті та сформувати здатність до самостійного мислення і самореалізації студента.

У професійної підготовці здобувачів вищої освіти провідне місце займає самостійна робота. З усіх видів освітньої діяльності самостійна робота студентів значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості.

Метою самостійної роботи є засвоєння навчального матеріалу, визначеного на самостійне опрацювання; підготовки до практичних занять і контрольних заходів; формування у здобувачів вищої освіти культури розумової праці, самостійності та ініціативи у пошуку та набутті знань. Зміст самостійної роботи студента визначається робочою програмою і силабусом навчальної дисципліни, а також відповідним методичним матеріалом, завданнями та вказівками викладача для здобувачів вищої освіти спеціальності 025 Музичне мистецтво.

1. Пояснювальна записка

Програму вивчення навчальної дисципліни «Виконавська підготовка(за напрямом)» зроблено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Мета навчальної дисципліни «Виконавська підготовка(за напрямом)»: Підготовка фахівців у сфері музичного мистецтва, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі і проблеми у галузі музичної професійної діяльності, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог, з метою отримання навичок викладання музично-виконавських дисциплін у закладах середньої освіти та формування й удосконалення практичних навичок і умінь виконавської, художньо-інтерпретаційної, методичної роботи над музично-інструментальними творами та їх застосування в мистецько-освітніх закладах. Сформувати мотивацію щодо використання набутих знань у професійній діяльності.

Очікувані програмні результати навчання.

ПРН 5. Відтворювати драматургічну концепцію музичного твору, створювати його художню інтерпретацію.

ПРН 8. Демонструвати володіння музично-аналітичними навичками в процесі створення виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій.

ПРН 12. Володіти термінологією музичного мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом державною та іноземною мовами.

Очікувані результати навчання дисципліни знати:

-теоретично-методичні основи створення мистецько-педагогічної та виконавської інтерпретацій творів музичного мистецтва;

-жанрові й стильові особливості музичних творів, алгоритм опрацювання музичного матеріалу і створення виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій;

-терміни та поняття, що складають категоріальний апарат музичного мистецтва;

вміти:

- розкривати художній зміст музичних творів в процесі створення художньо-педагогічних і вербально-виконавських інтерпретаційних концепцій;

-самостійно здійснювати аналіз музичних творів різних стилів, створювати їх художньо-педагогічну і методичну інтерпретацію.

-оперувати термінами та поняттями, що складають категоріальний апарат музичного мистецтва.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 14. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК 4. Здатність усвідомлювати взаємозв'язки та взаємозалежності між теорією та практикою музичного мистецтва.

СК 9. Здатність розуміти основні шляхи інтерпретації художнього образу.

СК 11. Здатність оперувати професійною термінологією.

СК 12. Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в процесі практичної діяльності.

ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:

-сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;

-бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;

-ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;

-сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	Бали	Критерії
Індивідуальні (практичні) завдання	0 балів	Здобувач не орієнтується у нотному матеріалі; не володіє педагогічною та музикознавчою інформацією; має поверхові теоретично-фахові знання; не володіє виконавськими навичками гри на додатковому інструменті, не має визначених навичок володіння виконавською технікою в процесі музично-виконавської підготовки; не складає анотації до музичних творів.
	1-4 бали	Здобувач виконує програму не в повному обсязі, недостатньо впевнено; поверхово володіє педагогічною та музикознавчою інформацією та теоретично-фаховими знаннями; демонструє часткове володіння виконавськими навичками гри в процесі музично-виконавської підготовки та додатковому інструменті; складає анотації до музичних творів і виконує завдання за умови допомоги викладача.

	5-8 бали	Здобувач виконує програму в повному обсязі, але недостатньо впевнено; припускає незначні огріхи у володінні виконавськими навичками гри в процесі музично-виконавської підготовки та додатковому інструменті; володіє педагогічною та музикознавчою інформацією та теоретично-фаховими знаннями; складає анотації до музичних творів; частково потребує допомоги викладача.
	9 балів	Здобувач виконує програму емоційно-образно і в повному обсязі; демонструє виконавські навички гри на основному і додатковому музичних інструментах; володіє педагогічною та музикознавчою інформацією та теоретично-фаховими знаннями; відповідно алгоритму створює анотації до музичних творів.
Самостійна робота	0 балів	Здобувач не орієнтується у нотному матеріалі; виявляє окремі музично-фахові знання та елементарні прийоми гри на основному і додатковому музичному інструментах; може теоретично орієнтуватися у музичній мові твору, не аналізує і не складає анотації до музичних творів самостійно; потребує регулярної допомоги викладача.
	1-3 бали	Здобувач демонструє фрагментарні знання тексту музичних творів; не застосовує педагогічну та музикознавчу інформацію та теоретично-фахові знання під час виконання самостійної роботи; частково виконавські навички застосовуються в процесі опрацювання музичного твору; виконанні завдання містять багато помилок; потребує систематичної допомоги викладача.
	4-6 бали	Здобувач частково здатний самостійно опрацьовувати музичні твори, застосовувати теоретично-фахові знаннями; виконавські навички гри на основному і додатковому музичних інструментах, складати анотації до музичних творів; потребує допомоги викладача.
	7-8 балів	Здобувач здатний самостійно опрацьовувати музичні твори, застосовувати теоретично-фахові знаннями; виконавські навички гри на основному і додатковому музичних інструментах, складати анотації до музичних творів, але припускається помилок; частково потребує допомоги викладача.
	9 балів	Здобувач самостійно опрацьовує музичні твори, застосовує теоретично-фахові знаннями; виконавські навички гри на основному і додатковому музичних інструментах, складає

		анотації до музичних творів.
Індивідуальне навчально-творче завдання (ІНТЗ)	0 балів	Здобувач має поверхові уявлення про предмет вивчення, художньо-педагогічні та музично-тематичні колекції повністю не складає; музично-педагогічна і музикознавча інформація застосовуються обмежено; може вибірково характеризувати музичний матеріал; не володіє художньою мовою; фрагментарно володіє музичним твором.
	1-4 бали	Здобувач частково розробляє алгоритм художньо-педагогічних і музично-тематичних анотацій, володіє інформацією мистецтвознавства та нотним матеріалом не в повному обсязі; думку висловлює не завжди послідовно; ілюструє музичні твори, але припускається помилок.
	5-9 балів	Здобувач розробляє алгоритм художньо-педагогічних і музично-тематичних анотацій, володіє інформацією мистецтвознавства та нотним матеріалом; думку висловлює не завжди послідовно; ілюструє музичні твори, але не емоційно-образно.
	10 балів	Здобувач самостійно: розробляє художньо-педагогічні музично-тематичні анотації, опрацьовує інформацію мистецтвознавства та нотний матеріал; вміє послідовно висловлювати та обґрунтовувати думку художньою мовою; ілюстрація музичних творів відповідає їх образно-емоційному змісту.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (1 семестр, академзвіт)

Для навчальної дисципліни «Виконавська підготовка(за напрямом)» Виконання музичних творів напам'ять; створення загального характеру творів що виконуються ; допустимо недотримання темпу гри визначеного автором; допустимі незначні артикуляційні недоліки; допустиме некоректне застосування педалізації.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен) 2 семестр

Для навчальної дисципліни «Виконавська підготовка(за напрямом)» за навчальним планом передбачає підсумковий контроль у формі екзамену, відводиться 20 балів. Здобувач вищої освіти може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше як 40.

2. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Самостійна робота - вид навчальної діяльності, що здійснюється без безпосереднього втручання, але під керівництвом викладача, та збільшує потенціал студента, вчить працювати з різними методичними джерелами, музичними текстами; аналізувати та виділяти головне, опрацьовувати музичні твори. У процесі навчання студентів як пріоритет ставляться інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку. У зв'язку з цим саме потреба до самонавчання стає і вимогою часу, і умовою реалізації особистості.

Самостійна робота - засіб залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності, формування в них методів організації такої діяльності. Позитивний результат від самостійної роботи студентів можливий тільки тоді, коли вона організовується і реалізується в процесі навчання як цілісна система, включена в усі етапи навчання студентів у ЗВО.

У процесі самостійної роботи студенти отримують уявлення про значення і суть самостійної навчально-пізнавальної діяльності, про відповідальність за набуття професійних знань, умінь і навичок у результаті освоєння навчальної, навчально-методичної, наукової, періодичної літератури, монографій та інших наукових робіт у самостійному режимі. Додатково відбувається знайомство студентів з науковою організацією праці та організацією особистого часу, з особливостями складання планів, режимів тощо; формування установки на професійне самовдосконалення та розвиток навичок самоорганізації навчальної діяльності.

2.1. Тематичний план для самостійного опрацювання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
	Змістовий модуль 1. <i>Розвиток виконавських навичок здобувача відповідно індивідуальному рівню довузівської підготовки</i>		

	Робота над звуком і технікою різними методами	4	Презентація, Індивідуальна співбесіда академзвіт
2.	Інтерпретація та художньо-виконавська презентація твору малої форми.	4	
	Відпрацювання виконавських завдань у творі малої форми	4	
3.	Опанування і виконання старовинної сонати на основі артикуляційно-звукових і формоутворюючих особливостей	4	
	Відпрацювання художньо-виконавських завдань у сонаті	2	
	Звукові та технічні завдання старовинної сонатної форми	4	
4	Підготовка та цілісне виконання музичних творів (програми)	4	
	Змістовий модуль 2. Опанування музичними творами відповідно їх виконавським завданням		
	Знаходження та відпрацювання інтонаційно-сміслової виразності поліфонічної музики	2	Презентація, Індивідуальна співбесіда екзамен
2.	Опанування віртуозним твором відповідно художньо-образним та технічно-виконавським завданням	4	
	Виокремлення художньо-технічних завдань та методів їх опрацювання у творі віртуозного характеру	4	
	Втілення художньо-образний змісту у творах віртуозного характеру	2	
3.	Опанування виконавськими прийомами звуковидобування у роботі над творами кантиленного характеру	4	
	Опрацювання супроводу та педалізації	4	
4.	Донесення інтерпретаційного сенсу музичних творів у цілісному виконанні програми	4	
	Перевірка готовності до виступу, програвання усіх творів поспіль	2	
	Усього	64	

2.2. Методичні рекомендації до організації самостійної здобувачів вищої освіти

1 семестр

Змістовий модуль 1. Розвиток виконавських навичок здобувача відповідно індивідуальному рівню довузівської підготовки

Тема 1. Робота над виконавською технікою (опанування гам та етюду).

Визначення технічних завдань відповідно рівню підготовки. Усвідомлення виконавсько-технічних задач в процесі опанування гам. Досягнення рівності, чіткості артикуляції, звукової «ясності», ритмічності; пластичності у звуковедення при перекладанні і підкладанні першого пальця; виконання у швидкому темпі і динамічними змінами. Технічно-виконавський аналіз інструктивного етюду: визначення виду техніки, принцип її опрацювання, структурний аналіз, осмислення артикуляційних, темпових та динамічних вказівок, визначення етапів роботи над етюдом. Добір аплікатури відповідно виду техніки, з урахуванням фізичних властивостей рук та технічних завдань етюду. Звернення уваги на координацію та доцільність ігрових рухів під час виконання етюду. Добір технічно-методичних прийомів спрямованих на подолання технічних труднощів. Опрацювання етюду у різних темпах і досягнення у виконанні: технічної впевненості та рухової гнучкості.

Завдання для самостійної роботи:

- Окреслити виконавсько-технічні завдання в гамах та етюді.
- Визначити аплікатурні принципи в гамах.
- Визначити аплікатурні принципи в етюдах.
- Скоординувати ігрові рухи піаністичного апарату.
- Добрати методичні засади у роботі над етюдом.

Завдання для самоконтролю:

1. Відслідковувати якість гри на основі слухового контролю.
2. Відпрацювати складні елементи етюдів різними методами та досягти технічної якості.
3. Відпрацювати етюд у різних темпах.
4. Досягти рухової гнучкості, свободи і технічної впевненості.

Рекомендована література:

1. Касьяненко, Л. О. (2019). *Робота піаніста над фактурою* (друге доповнене видання). Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського.
2. Ревенко, Н. (2018). *Інструментальне виконавство (Фортепіано)*. частина I. Миколаїв: «РАЛ-поліграфія».
3. Стотика, І. Г., Власенко, Е. А. (2020). *Основи викладання гри на фортепіано: навчальний посібник*. Мелітополь.

Тема 2. Інтерпретація та художньо-виконавська презентація твору малої форми.

Особливість інтерпретації твору малої форми (мініатюри); аналіз характерно-образних, емоційно-змістовних особливостей п'єси. Визначення художнього задуму, засобів розвитку тематичного матеріалу, драматургії і знаходження відповідних виконавських прийомів для досягнення художньої виразності і переконливості у відтворенні образу і настрою твору. Розвиток музичного мислення, образної уяви; розуміння засобів музичної виразності та спрямованість на розкриття їх під час виконання; відповідність артикуляції, фразування, педалізації образному змісту музичного твору. Спрямування технічної спроможності на втілення художнього образу у виконанні твору.

Завдання для самостійної роботи:

- Відстежити під час виконання наступне: характер музичного образу і звукову відповідність
- Застосувати методичні прийоми у роботі над музичним твором

- Знайти відповідні виконавські прийоми та застосувати їх для досягнення художньої виразності твору

Завдання для самоконтролю:

1. Визначити образну драматургію твору
2. Застосувати технічні прийоми опрацювання твору
3. Активізувати слуховий контроль у здійсненні педалізації.

Рекомендована література:

1. Гаврілова, Л. (2016). Інтерпретація музичного твору: теоретичні аспекти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 3, 97-106.
2. Гринчук, І., Грищенко, Т. (2017). Фортепіанні твори сучасних українських композиторів: виконавсько-педагогічний аспект. *Молодь і ринок* №6 (149), 36-40
3. Степурко, В. І. (2020). *Аналіз музичних творів*: навчальний посібник. Київ: НАКККіМ, 2020.

Тема 3. Опанування і виконання старовинної сонати на основі артикуляційно-звукових і формоутворюючих особливостей.

Старовинна сонатна форма, специфіка форми; виконавські завдання щодо опанування даного жанру: штрихи (артикуляція), динаміка, мелізматика. Сформованість виконавського принципу: дотримання безперервності розвитку, деталізації, подрібненої періодичності тощо; пошук співвідношень розділів форми на основі визначення ритмо-пульсації, створення ритмічного «каркасу» твору, визначення основного інтонаційного «зерна».

Артикуляційно-виконавські особливості старовинної сонати; артикуляційна визначеність мелодійних ліній; відповідність розшифрування мелізмів стильовим характеристикам старовинної сонати. Обґрунтування змісту та концепції розвитку музичного матеріалу на основі аналізу фактури

твору. Характеристика засобів музичної виразності (мелодія, ладо-тональний план, гармонічний аналіз, тип фактури, темпи); звуко-динамічного плану.

Завдання для самостійної роботи:

- Визначити виконавські завдання у творі старовинної сонатної форми
- Зрозуміти специфіку форми старовинної сонати
- Постійний контроль артикуляції, звертати увагу на динаміку

Завдання для самоконтролю:

1. Опрацювати мелізматичку
2. Робота над артикуляційно-інтонаційною виразністю
3. Детально опрацювати фактуру

4. Рекомендована література:

1. Веркина Т. Б. Актуальне інтонування як виконавська проблема : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистец-ва: 17.00.03. Київ, 2008.
2. Лось О.М., Сергеева Л.О. Удосконалення форм і методів самостійної роботи майбутніх учителів музики над творами великої форми. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. 2013. Вип. 2. С.58-61
3. Ревенко, Н. (2018). *Інструментальне виконавство (Фортепіано)*. частина I. Миколаїв: «РАЛ-поліграфія».

Тема 4. Підготовка та цілісне виконання музичних творів (програми)

Цілісне виконання кожного твору та всієї програми. Перевірка програми вивчення напам'ять, застосування методів щодо перевірки якості. Уточнення характеру, динамічного плану, артикуляційних моментів, технічної і координаційної узгодженості, темпової відповідності музичних творів.

Завдання для самостійної роботи:

- Звернути увагу на цілісне охоплення кожного твору та всієї програми.

-Уточнення художньо-образного змісту у цілісному виконанні.

-Проаналізувати якість власного виконання.

Завдання для самоконтролю:

1.Відстежувати під час виконання наступне:

-характер музичного образу і звукову відповідність;

-кульмінаційні моменти;

-динамічне розгортання;

-педалізацію;

-дотримуватися стильової різниці між творами.

2.Здійснення психологічної та виконавської готовності до виступу:

-перевірити якість вивченого напам'ять твору.

-тренуватися виконувати по декілька разів підряд.

-гра у присутності інших людей (слухачів).

Рекомендована література:

1. Гаврилюк О. Психолого-педагогічні аспекти професійної готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до художньої творчої діяльності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017, № 6 (70). С. 48–57

2.Грінченко А.М. Методика формування музично-виконавського самоконтролю майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на фортепіано: дис...канд. пед. наук: 13.00.02/СДПУ ім. А.С.Макаренка. Суми, 2018. 278с.

3.Негребецька О. Педалізація в роботі над творами у класі фортепіано. *Наукові записки КДПУ імені В.Винниченка*. 2015. вип.139. С. 154-158

Змістовий модуль 2.

Опанування музичними творами відповідно їх виконавським завданням

Тема 1. Формування поліфонічних виконавських навичок в процесі опанування поліфонічного твору.

Поліфонічні навички, їх особливість формування і розвиток. Формування навичку звукової диференціації у роботі над поліфонією. Формування навичок гри різних видів поліфонічної фактури. Виконавські особливості кожного виду поліфонії; застосування диференційованого слухового сприйняття і тактильного відчуття. Оволодіння технікою поліфонічного інтонування, способами звукоутворення, прийомами мелізматики. Використання тембральних можливостей інструменту для побудування мелодійних ліній у поліфонії. Осмислення й тембральне забарвлення кожної лінії фактури, Формування навичку диференційованого відчуття пальців відповідно звуковій якості та налаштування слухового й тактильного самоконтролю.

Завдання для самостійної роботи:

- Здійснити аналіз фактури поліфонії.
- Розібрати нотний текст.
- Досягти самостійності звуковедення поліфонічних ліній
- Визначити особливості засобів музичної виразності у поліфонії.

Завдання для самоконтролю:

- Визначити методичні засади у відтворенні інтонаційної виразності поліфонічного твору.
- Звукова ієрархія у поліфонії.
- Слуховий контроль під час гри поліфонії.

Рекомендована література:

1.Гордійчук Л. В., Кругляченко А. Ю. Особливості роботи над поліфонічними творами у класі фортепіано. Метод.реком. Луцьк: «Надстир'я». 2020. 32с.

2.Ілініцька Н.С. Особливості роботи над поліфонією зі студентами факультету мистецтв (традиційні та інноваційні методи).*Науковий вісник МНУ ім..В.О.Сухомлинського*. 2018. С.72-76.

3.Шукайло В.Ф. Шлях до майстерності піаніста: навчально-методичний посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 206с

Тема 2. Опанування віртуозним твором відповідно художньо-образним та технічно-виконавським завданням

Визначення художньо-технічних завдань віртуозних творів. Розвиток технічної оснащеності здобувачів: досягнення єдності художніх і технічних виконавських завдань у виконанні віртуозного твору. Художньо-технічний аналіз виконавських прийомів та оволодіння ними з метою переконливого втілення образного змісту і драматургії твору. Активізація слухового самоконтролю щодо звукового результату як у роботі над деталями (технічною досконалістю, виразним фразуванням, нюансуванням, артикуляцією, педалізацією), так і відтворення цілісного художньо-образного змісту твору.

Завдання для самостійної роботи:

- Визначити методичні прийоми (перифразування, збільшення)
- Розробити артикуляційні, аплікатурні варіанти для опрацювання складних місць
- Уточнити педалізацію відповідно жанру та характеру твору:
- відпрацювати і доречно використовувати педалізацію;
- застосовувати педаль узгоджено з іншими засобами виразності;
- активізувати слуховий контроль у здійсненні педалізації.

Завдання для самоконтролю:

1. Відпрацювати технічно-художню єдність у виконанні.
- 2.Визначити і втілити жанрово-стильовий аспект твору.
- 3.Проаналізувати якість опрацьованого твору.

Рекомендована література:

- 1.Виноградча Д.В., Лебедкіна І.Є. Роль педалі у фортепіанному мистецтві XVIII-XX століть. «Молодий вчений». 2017. №11 (51). С.525-528
- 2.Москаленко В. Г. Художня функція фактури (до визначення поняття). Науковий вісник НМА, Київ.2000. Вип. 7, 56–65.
- 3.Приходько В. І. Музична фактура і виконавець. Харків : Фоліо, 2014. 208 с.

Тема 3. Опанування виконавськими прийомами звуковидобування у роботі над творами кантиленного характеру.

Виконавські завдання у творах кантиленного характеру. Встановлення зв'язку між образним планом і засобами музичної виразності. Робота над звуком. Формування вмінь «дослухування» мелодійні лінії, грати безударно. Розвиток уяви, художньо-образного мислення в процесі опанування виконавськими прийомами кантиленного звуковидобування, звукової «плинності», виразної артикуляції і фразування, педалізації. Застосування методичних прийомів у досягненні звукової якості і художньої переконливості втілення художнього задуму і змісту кантиленного твору.

Завдання для самостійної роботи:

- Проаналізувати образні, емоційно-змістовні особливості п'єси:
- проаналізувати засоби музичної виразності;
- встановити зв'язок між засобами виразності і характером й образом твору.
- Визначити основні принципи темпу *rubato* як одного із агогічних прийомів італійського *belcanto*
- Відчути агогіку та динамічний план музичного твору.

Завдання для самоконтролю:

- Спрямувати технічну спроможність на втілення художнього образу твору.
- Застосувати виконавських прийомів в опрацюванні артикуляції, нюансування.

-Визначити і застосувати педалізацію відповідно характеру твору;

Рекомендована література:

1.Кожевнікова Л. Принципи художнього втілення звукового образу майбутніми вчителями музики у процесі фортепіанного виконавства. Гуманітарний вісник: Переяслав-Хмельницький,2015. Вип. 36. С. 50-60. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2015_36_8.

2.Москаленко В. Г. Про художню функцію фактури в музиці. Науковий вісник НМАУ: Київ, 2000. Вип. 7. С. 56–65.

3.Приходько В. І. Музична фактура і виконавець. Харків : Фоліо, 2014. 208 с.

Тема 4. Донесення інтерпретаційного сенсу музичних творів у цілісному виконанні програми.

Підготовка програми до виступу. Цілісне виконання кожного твору та всієї програми. Перевірка програми вивчення напам'ять, застосування методів щодо перевірки якості. Уточнення характеру, динамічного плану, артикуляційних моментів, технічної і координаційної узгодженості, темпової відповідності музичних творів. Дотримання образних і технічних критеріїв у виконанні творів.

Завдання для самостійної роботи:

- Відстежувати під час виконання наступне: характер музичного образу і звукову відповідності
- Слідкувати за кульмінаційними моментами, динамічним розгортанням, педалізацією

Завдання для самоконтролю:

- Дотримуватися стильової різниці між творами
- Цілісно охопити кожний твір та всю програму
- Зробити репетицію у залі, пристосуватись до інструменту

Рекомендована література:

1.Гаврилюк О. Психолого-педагогічні аспекти професійної готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до художньої творчої діяльності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017, № 6 (70). С. 48–57

2.ГордійчукЛ. В. Самостійна робота над музичним твором: основні етапи та методи : методичні рекомендації для студентів спеціальності 025 «Музичне мистецтво» з дисципліни «Спеціальний музичний інструмент. Фортепіано». Луцьк : Надстир'я, 2017. 28 с.

3.Грінченко А.М. Методика формування музично-виконавського самоконтролю майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на фортепіано: дис...канд. пед. наук: 13.00.02/СДПУ ім. А.С.Макаренка. Суми, 2018. 278с.

3.ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧЕ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-творче завдання виконується самостійно при консультуванні викладачем протягом вивчення дисципліни у відповідності до графіка навчального процесу. ІНТЗ виконується з метою закріплення, поглиблення й узагальнення знань, одержаних здобувачами вищої освіти за час навчання та придбання практичних навичок їх застосування при вирішенні проблем сформульованих у рамках предметної області даної дисципліни ІНТЗ, як і інші модулі в межах залікового кредиту, оцінюється і має питому частку в підсумковій оцінці залікового кредиту.

№ з/п	Завдання	Кількість годин
	І семестр	10
	Художньо-педагогічна анотація твору програмної музики (за вибором)	
1	І. Беркович «Казка»	

2	М. Скорик «У лісі»	
3	М.Лисенко «Біля моря в ночі»	
	II семестр	10
	Анотація на музичний твір художнього характеру (за вибором)	
1	В.Барвинський «Листок з альбому»	
2	М.Понсе «Інтермецо»	
3	Е.Гріг Поетична картина»	

3.1.АЛГОРИТМ СТВОРЕННЯ АНОТАЦІЇ НА ФОРТЕПІАННИЙ ТВІР

I. «Партитура образів» музичного твору: інформація про твір;

- загальні відомості про автора, його стиль;
- визначення жанру;
- художньо-поетичний образ;
- обґрунтування змісту та концепції розвитку музичного матеріалу на основі аналізу фактури твору.

II. «Партитура звучань», або музично-виконавський аналіз:

- характеристика форми твору (кількість частин);
- характеристика засобів музичної виразності (мелодія, ладо-тональний план, гармонічний аналіз, тип фактури, темпи);
- метро-ритмічні особливості;
- штрихи, динаміка, артикуляція, агогіка;
- педалізація, як компонент художнього мислення.

III. «Партитура виконань», або художня інтерпретація твору:

- сформулювати виконавський принцип: дотримання безперервності розвитку, деталізації, подрібненої періодичності тощо;
- зазначити особливості фразування (дихання, паузи, цезури);
- виділити загальні та частинні динамічні та смислові кульмінації;

- визначення основного інтонаційного «зерна»;
- пошук співвідношень розділів форми на основі визначення ритмо-пульсації, створення ритмічного «каркасу» твору;
- підготовка до концертного виступу (визначення етапів роботи над твором, встановлення термінів технічної готовності, проведення пробних виконань).
- використання звукозапису власного виконання з наступним аналізом;

4. ПОЕТАПНІСТЬ САМОСТІЙНОГО ОПАНУВАННЯ ФОРТЕПІАННИМИ ТВОРАМИ

Самостійна робота студентів над музичним твором – це об’ємний, різноплановий, багатогранний процес розвитку музичного продукування, який передбачає оволодіння різними елементами фортепіанної техніки (теоретичними, технічними, художніми), збагачення виконавського досвіду на основі його підпорядкування виконавсько-артистичній волі, пізнавальній, емоційній, творчій сфері студента-піаніста в процесі ознайомлення з жанрово-стильовими особливостями сприймання, формотворення, звуковидобування.

Педагоги визначають, що процес вивчення музичного твору умовно проходить три-чотири етапи.

На першому – піаніст інтуїтивно осягає настрій, стиль, характер п’єси, охоплюючи її зором, або розбираючи за інструментом. *На другому* – враження поглиблюється через проведений аналіз форми твору. На цій стадії встановлюється темп і починається вивчення напам’ять. *На третьому* етапі продовжується вивчення напам’ять, робота ведеться в повільному темпі. Основна увага приділяється детальному аналізу та добротному засвоєнню усіх елементів фактури нотного тексту, *Четвертий етап* присвячується роботі над характером звуку, пошуком відповідного звукоруху (туше), уточнюється динамічний план, педалізація, відпрацьовуються технічно

складні місця, твір виконується в необхідному темпі. Після цього етапу робота призупиняється на декілька тижнів. *На заключній стадії* повернення до твору, проводиться аналіз його сприйняття, зіставляється, наскільки художньо-виконавське втілення музичного образу співпадає з початковим першим враженням та відтворенням стилю композиторського письма. Закріплюється втілення індивідуальної, особистої інтерпретації даного твору на основі розкриття авторського задуму³.

Метою поетапної роботи над музичним твором є створення композиційної цілісності усього твору на основі визначення ролі і місця кожного його елементу в структурі цілого. Умовний розподіл на стадії дає можливість виконавцю скласти схему, план вивчення твору, визначити важливі етапи цього процесу, зробити узагальнення для подальшої самостійної роботи над іншими творами. Розуміння, на якому етапі готовності знаходиться засвоєння твору, сприяє ефективному, цілеспрямованому, вдумливому вивченню нотного тексту, емоційно-логічному, технічно-досконалому оволодінню художніми піаністичними засобами у відповідності з музичним змістом.

Аналіз вищезазначеної методичної та наукової літератури дозволяє виділити такі основні етапи вивчення музичного твору, що складають єдиний цілісний процес:

- початковий – ознайомлення з твором та його розбір;
- серединний – детальна (фрагментарна) робота над музичним твором;
- завершальний – «збирання» усіх розділів твору в єдине ціле, підготовка до сценічного виступу.

На початковому і завершальному етапах переважає цілісний, узагальнюючий підхід до музичного твору, а на другому етапі – детальний розгляд нотного тексту і його технічне засвоєння.

Мета *першого (початкового) етапу* – ознайомитися з твором, отримати перше загальне поняття про його художню суть, жанрову приналежність, настрій музики, форму, скласти своє емоційне уявлення художніх образів та виробити загальну концепцію задуму виконання.

Перший етап ознайомлення з твором є коротким. Якщо студент має непогану читку з аркуша, то такий спосіб можливо використати як на заняттях з викладачем в класі, так і самостійно в процесі самопідготовки. На цьому етапі важливим є емоційний відгук на новий твір, тому що, саме емоційну реакцію вважають головним фактором виконавського прочитання твору. Цілком слушно, прослухати твір, використовуючи аудіозапис, відеозаписи на електронних носіях декількох виконавців, порівняти виконавські інтерпретації, на основі яких утворюються конкретні емоційно-образні асоціації, розгорнуті поетичні картини, яскраво-предметні, цілісні враження візуального рівня. Для того, щоб уникнути копіювання і сформувати власну виконавську інтерпретацію, звернення до виконавських зразків інших музикантів можливо також відкласти на пізніший час, наприклад, на завершальний етап роботи над твором.

На етапі ознайомлення студент отримує загальне відчуття художнього змісту через сприйняття форми, охоплення фактури, особливостей метро-ритму, аплікатурних формул, штрихів та формує свою первинну виконавську концепцію інтерпретації твору у відповідності з стилістичними, жанровими, формотворчими ознаками. Перше знайомство з твором триває недовго і переходить у стадію розбору тексту, вдумливого вивчення та точному виконанню авторських вказівок.

Професійний розбір тексту складається з метро-ритмічного, інтервально-інтонаційного, ладо-гармонічного та художньо-образного аналізу кожного елементу фактури.

Другий етап (серединний) в розучуванні музичного твору є самим тривалим. Його метою є піаністичне, технічне оволодіння твором, відбір та опрацювання всіх елементів нотного тексту, засобів виразності, необхідних для реалізації його художнього змісту, засвоєння фактурних особливостей та логіки побудови твору. Починається детальна проробка твору: визначаються інтонаційно-сміслові логічні опорні тони, виявляються складні виконавські елементи фактури, підбирається зручна аплікатура, в повільному темпі засвоюються незвичні виконавські рухи. На цьому етапі продовжується усвідомлення мелодичних, гармонічних і фактурних особливостей твору, встановлюється його тонально-гармонічний план, в рамках якого здійснюється розвиток художнього образу. Звертається увага на осмислене фразування, його сприйняття в розвитку та інтонаційно-виразовому змісті, встановлюються цезури, обирається відповідна аплікатура у функціональному взаємозв'язку партій обох рук.

Робота над твором відбувається в межах розділу, епізоду, періоду. Звертається увага на мелодичну лінію – горизонталь, в якій визначаються інтонаційно-мотивні зв'язки, специфіка побудови фраз та їх розвиток в процесі розгортання твору, та гармонічну лінію – вертикаль, яка характеризується типом гармонічних фігураційних побудов, метро-ритмічною основою акордових структур, їх значенням в колористичному, тембровому забарвленні фортепіанного звучання.

Практична робота зводиться до пошуків відповідного звукового туше, способу звуковидобування, як засобу художньої виразності і технічної вправності. Увага приділяється інтонаційному осмисленню музичного тексту, точній артикуляції штрихів, що вимагає від виконавця великого обсягу слухового контролю, концентрації уваги та піаністично-виконавської волі. Усвідомлюється важливість динамічного плану, ритму у відтворенні характеру музичного твору. Відбувається технічне відпрацювання усіх

складних фрагментів твору. Успіх роботи на цьому етапі розучування твору залежить від вміння працювати фрагментарно, визначення послідовності роботи, виявлення самих складних місць і способів їх подолання.

Мета *третього етапу* роботи над музичним твором – його завершене виконавське втілення. До необхідного результату призведуть наступні кроки. Першим з них є зібрання усіх елементів вивченого музичного матеріалу в єдине ціле на основі відчуття лінії мелодичного руху, як довгої фразувальної хвилі, що пов'язана з наскрізним розвитком усього твору.

На цьому етапі роботи над музичним твором завершується його вивчення напам'ять. Особливу увагу слід приділити місцям «перетину» та зміни окремих епізодів, розділів і частин в музичній тканині твору. Технічні складності виконання та прогалини в пам'яті вимагають повернення до роботи фрагментами. Перехід до етапу цілісного виконання твору та спроба наблизитися до справжнього темпу, повинен «дозріти» у психіці виконавця. Це настає за умови достатньо вільного відтворення напам'ять усього музичного тексту та технічній готовності виконання.

На етапі завершення роботи над вивченням музичного твору треба чергувати різні способи вправління: виконання усього нотного тексту в темпі, з поступовим збільшенням кількості повторів, повільно, гра окремими руками напам'ять, відтворення звучання в уяві. Потрібно вміти почати грати з будь-якого епізоду в творі; заграти уривок, або весь твір з закритими очима, або на кришці рояля, а при його відсутності – на столі; можливо скористатися методом чергування, коли один такт грається на інструменті, наступний проспівується і т. ін. Вибудована інтерпретація музичного твору повинна мати завершений характер, але можливі незначні уточнення в залежності від інструменту на якому потрібно виступати.

Підсумком роботи над музичним твором є *сценічне виконання*, що потребує психологічної підготовки. Активний її початок – це пробні

виконання твору на етапі його технічної готовності та створення цільної картини відтворення художнього образу.

5. ФОРМИ ТА МЕТОДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

З'ясуємо, насамперед, сутність термінів форма і метод. **Метод** – це різні способи та прийоми роботи над музичним текстом, що сприяють засвоєнню знань, формуванню вмінь і навичок гри на інструменті, оволодінню технікою виконання та вирішення художніх завдань. Під поняттям «**форма роботи**» за інструментом розуміють різні її види над фрагментами музичного тексту й засобами музичної виразності; а також гру твору від початку до кінця з аналізом якості виконання тощо.

На кожному з етапів розучування музичного твору доцільно використовувати різні форми і методи роботи.

Так, на **початковому етапі** вивчення музичного твору вважаються ефективними **дослідницькі форми** самостійної роботи:

- визначення стилю музичного твору;
- з'ясування його жанрових ознак;
- аналіз будови та форми;
- розбір будови фраз;
- усвідомлення фактури, ритму;
- розуміння інтонаційного змісту і гармонії.

Крім того, студентам необхідно самостійно визначити зручну та художньо обґрунтовану аплікатуру, розшифрувати прикраси, мелізми, продумати педалізацію тощо.

У процесі роботи над фрагментами музичного твору доцільно застосовувати такі **основні форми**, як гра різних елементів фактури обома та кожною рукою окремо, розучування фрагментів тексту в повільному темпі, «беззвучна гра» тощо. Зауважимо, що для засвоєння елементів фактури

пропонуються різні методи і прийоми роботи. Зокрема, лінії мелодії в кантілені доречно розучувати методом стискання, який спрямований на усвідомлення фразування й кульмінацій. Кульмінаційні вершини слід відпрацьовувати методом накопичення, починаючи гру активним рухом з кульмінаційного звуку. Горизонтальні лінії доцільно вчити методом збільшення тривалостей нот (гра у повільному темпі). Метод підтекстовки використовується, коли студент грає по складах, без опорних інтонацій та мотивного розвитку. У цьому випадку необхідно осмислити зміст фраз, дібрати відповідні слова.

Гармонійний акомпанемент також потребує опрацювання різними методами. Наприклад, акорди доцільно вивчати методом конфіскації, в основі якого – роздільне виконання ліній басового, верхнього та середнього голосу. Інтервальний склад акордів можна прослухати за допомогою *agreggiando*. Для усвідомлення гармонійних барв у фактурних фігураціях потрібно об'єднати окремі звуки в акорди.

У процесі роботи над **метро-ритмом** ефективними є такі методи: підтекстовка, артикуляційні варіанти (гра різними штрихами), позаклавіатурна робота (гра на кришці інструмента, плескання в долоні, диригування тощо).

Фрагменти музичного тексту краще засвоюються в процесі застосування гри з багаторазовим повторенням, зміни темпу (від дуже повільного до авторського), приєднання нового епізоду до вже засвоєного фрагменту тощо.

Під час вивчення твору **напам'ять** необхідно використовувати додаткові форми роботи, а саме: «беззвучну» гру, позаклавіатурну гру на кришці інструмента або столі, інтонування голосом окремих мотивів і фраз, а також тем і голосів поліфонії.

Цілісне оформлення музичного твору потребує використання як нових, так і вищезазначених форм та методів роботи. Вирівнювання швидкості виконання твору рекомендується здійснювати за уривком, що

найкраще відповідає авторському темпу. Крім того, можна застосовувати такі способи гри:

- від початку і до кінця, незважаючи на помилки й зупинки;
- два-три рази без зупинок (для досягнення витривалості виконання);
- у різних темпах;
- з різною динамікою (на *f* або *p*);
- повністю і фрагментами;
- елементів фактури;
- з педаллю та без неї;
- напам'ять і з нотного аркуша;
- «інструментування» (фортепіанна фактура уявляється як симфонічна або оперна партитура);
- диригування.

Зауважимо, що запропоновані форми і методи самостійної роботи студентів є основними в процесі розучування художніх фортепіанних творів. Водночас існують і суто **технічні методи та прийоми** розвитку виконавських умінь і навичок студентів, зокрема:

- багаторазове повторення складних епізодів;
- метод трелей (передбачає дублювання двох суміжних звуків);
- акцентування (активізує метричну пульсацію, виховує темпо-ритмічну дисципліну);
- перегрупування (передбачає вивчення пасажу дуолями, триолями тощо);
- варіативний метод (динамічні, артикуляційні, ритмічні, темпові, фактурні варіанти гри);
- позиційний метод (розташування нот в одній аплікатурній позиції);
- технічне групування (швидкі музичні комбінації поділяються на прості зручні групи).

До важливих форм роботи над технічним репертуаром також відносимо гру технічно складного місця у всіх тональностях однією й тією ж аплікатурою;

виконання октавами одноголосної побудови; розучування обома руками того, що буде гратися однією тощо.

Крім вищезазначених форм і методів самостійної роботи студентів, доцільним є використання завдань на вибір репертуару, розучування нескладних п'єс, ескізне опанування твору, читання з аркуша, добір акомпанементу до пісень та інші.

Рекомендовані джерела інформації:

1. Гризоглазова Т.І. «Методика навчання гри на фортепіано»: навч. посіб. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. 169 с.
2. Олексюк О.М., Бондаренко Л.А. Методика викладання музичних дисциплін у вищій школі : навч. посіб. Київ: ун-т ім. Б. Грінченка, 2018
3. Бойчук І. І. Робота над різножанровими творами у класі фортепіано: навч. - метод. посіб. Чернівці : ЧНУ, 2021. 68 с.
4. Гаркуша Л. І. Виконавська інтерпретація музичних творів у структурі професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта: зб. матеріалів II Міжнародної наук.-практ. конф. *Професійна мистецька освіта і художня культура : виклики XXI століття* (14-15 квітня 2016 р). – С. 520 – 529..
5. Касьяненко Л.О.Робота піаніста над фактурою (*друге доп. видання*). ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Одеса. 2019. с.217
- 6.Петренко М. Методичні рекомендації до робочої програми навчальної дисципліни «Виконавська інтерпретація. Суми: ФОП Цоьма С. П., 2021. 60 с.
- 7.Кожевнікова, Л. (2015). Принципи художнього втілення звукового образу майбутніми вчителями музики у процесі фортепіанного виконавства. Гуманітарний вісник: Переяслав-Хмельницький, Вип. 36. С. 50-60.
- 8..Корзун, В.В. (2014). Художня інтерпретація музичних творів як вищий щабель виконавської майстерності. Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія «Педагогічні та історичні науки». Вип. 120. С. 74–79.

- 9..Лось, О. М., Сергеева, Л. О. (2013). Удосконалення форм і методів самостійної роботи майбутніх учителів музики над творами великої форми. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. Вип. 2. С.58-61
- 10.Москаленко, В. (2013). Лекції з музичної інтерпретації: Навчальний посібник. Київ: НМА, 134с.
- 11.Москаленко, В. Г. (2000). Про художню функцію фактури в музиці. *Науковий вісник НМАУ*: Київ, 2000. Вип. 7. С. 56–65.
- 12.Негребецька, О. М. (2021). Стукаленко З.М. Розвиток фортепіанної техніки студентів у класі основного музичного інструменту. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки: ЦДПУ ім.В.Винниченка*, 2021. С. 133-138
- 13.Приходько, В. І. (2014). Музична фактура і виконавець. Харків : Фоліо, 208 с.
- 14.Рябуха, Н. А. (2014). Звукообраз у виконавському мистецтві. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: збірник наукових статей:ХНУМ імені І. П. Котляревського. Харків, Вип. 40, С.71–84
- 15..Степурко, В. І. (2020). Аналіз музичних творів : навчальний посібник. Київ : НАКККіМ, 140 с.
- 16..Фабрика-Процька, О. Р. (2011). Таран І.М. Значення апікатури у процесі навчання гри на фортепіано. Міжнародна науково-практична конференція: НАКККіМ. Київ, С. 221–224.
- 17.Чернявська, М. (2015). Деякі особливості актуалізації виконавського інтонування фортепіанної фактури. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти, Вип. 44. С. 128-140.
- 18.Шукайло, В. Ф. (2017). Шлях до майстерності піаніста: навчально-методичний посібник.Запоріжжя: ЗНУ, 206с